

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatmatovna</i> MA'NAVIY-AXLOQIY TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

PHILOSOPHICAL, SPIRITUAL AND ARTISTIC COMMONNESS IN THE WORK OF MIRZO GALIB AND MUHAMMAD IQBAL

Abdusalimov Abror Vali ugli

PhD student at Tashkent State Transport University
Assistant teacher at the Urgut branch of Samarkand State University
named after Sharof Rashidov

Alfraganus University, Ph.D., Assoc., Sh.N. Pulatov review

Abstract. Muhammad Iqbal and Mirza Ghalib, as figures who have reached the highest heights of Urdu and Persian literature, occupy a special place in Eastern spirituality and world literature. While Ghalib's poetry reflects the inner suffering of man, his spiritual quest in life, Iqbal's works transform these spiritual experiences into an idea that calls for activity, awakening, and self-realization. If Ghalib is a master of the art of creating meaning, Iqbal is even more than that - he endowed meaning with a purpose, and an idea with a spirit that awakens society. Thus, Iqbal's poetry is not only artistic beauty, but also a call for national awakening, spiritual freedom, and human perfection. This study will analyze the philosophical, spiritual, and artistic aspects of the work of Mirza Asadullah Khan Ghalib and Muhammad Iqbal in a comparative manner.

Keywords: Mirza Ghalib, Muhammad Iqbal, Eastern philosophy, spiritual suffering, divine love, self-awareness, artistic thought, philosophical commonality, spiritual awakening.

MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK

Abdusalimov Abror Vali o'g'li

Toshkent davlat transport universiteti tayanch doktoranti
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetining Urgut filiali assistent o'qituvchisi
E-mail: abrorabdusalimov94@gmail.com

Alfraganus University, PhD., dots., Sh.N. Pulatov taqrizi asosida

Annotatsiya. Muhammad Iqbol va Mirzo G'olib urdu hamda fors adabiyotining eng yuksak cho'qqilarini egallagan siymolar sifatida Sharq ma'naviyati va jahon adabiyotida alohida o'rin tutadi. G'olibning she'riyati insonning ichki iztiroblarini, hayotdagi ma'naviy izlanishlarini aks ettirsa, Iqbolning asarlari ana shu ruhiy kechinmalarni faoliyatga, uyg'onishga va o'zini anglashga chorlovchi g'oyaga aylantiradi. Agar G'olib ma'no yaratish san'atining ustasi bo'lsa, Iqbol bundan ham ortiqroq - ma'noga maqsad, g'oyaga esa jamiyatni uyg'otuvchi ruh bag'ishlagan. Shunday qilib, Iqbolning she'riyati nafaqat badiiy go'zallik, balki milliy uyg'onish, ma'naviy ozodlik va insoniy kamolotga chorlovchi da'vatdir. Mazkur tadqiqotda Mirzo Asadullohxon G'olib va Muhammad Iqbol ijodining falsafiy, ma'naviy hamda badiiy jihatlari o'zaro qiyosiy tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Mirzo G'olib, Muhammad Iqbol, Sharq falsafasi, ruhiy iztirob, ilohiy muhabbat, o'zlikni anglash, badiiy tafakkur, falsafiy mushtaraklik, ma'naviy uyg'onish.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N27>

Kirish. Insoniyat tarixida shunday shoir va mutafakkirlar borki, ularning falsafiy va ma'naviy merosi millatlar chegarasidan o'tib, butun bashariyat tafakkuriga ta'sir ko'rsatgan. Ana shunday siymolardan - Mirzo Asadulloh G'olib va Muhammad Iqbol - Sharq falsafiy va

badiiy tafakkurida o'ziga xos o'rin egallaydi. G'olib 1797-yil 17 yoki 27-dekabrda tug'ilib, 1869-yil 15-fevralda vafot etgan. Oradan qariyb to'qqiz yil o'tib, 1877-yil 7-noyabrda Iqbol dunyoga keladi va 1938-yil 21-aprelda hayotdan ko'z yumadi. Har ikkisi ham ijodda urdu tilida yuksak asarlar yaratgan bo'lsa-da, ular eng mukammal she'riy meroslarini fors tilida yozganliklarini alohida ta'kidlaganlar.

Bugungi O'zbekiston sharoitida bu ikki siymoning ijodini o'rganish nafaqat adabiy-estetik qadriyatlarni anglash, balki milliy ma'naviy uyg'onish jarayoniga yangi falsafiy yondashuv kiritish nuqtai nazaridan ham dolzarbdir. Ularning merosi zamonaviy o'zbek adabiy tafakkurida inson, ruh, iroda va kamolot masalalarini qayta tahlil etish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Ba'zi tanqidchilarning fikriga ko'ra, go'yo Muhammad Iqbol Mirzo G'olibning oxiriga yetmagan maqsadlarini aql va tafakkur orqali davom ettirish uchun tug'ilgan. Shu bois ularning she'riy merosini tahlil qilishdan avval, Iqbolning G'olib haqidagi mulohazalariga murojaat etish maqsadga muvofiqdir.

Iqbol G'olibni nafaqat o'zining ma'naviy ustozlaridan biri sifatida e'zozlagan, balki unga bo'lgan chuqur ehtiromini nasriy hamda she'riy asarlarida ifodalagan. Bu hol ayniqsa 1961-yilda chop etilgan "Stray Reflections" asarida yorqin namoyon bo'ladi. Unda Iqbol shunday yozadi:

"Mening nazarimda forsiy shoir Mirzo G'olib – hind musulmonlarining umumiy musulmon adabiyotiga qo'shgan yagona yirik hissasidir. U shoirlar orasida shunday iste'dod va tafakkur egasiki, uning ijodi millat va din chegaralaridan yuqori turadi. Biroq, u hanuz to'liq e'tirof etilmagan."[1].

Iqbol o'z she'rida G'olibning ijodiy tasavvur qudratini yuksak e'tirof etadi. U G'olibning qo'shiqlarida hayotiylikni ko'radi va uni Gyote bilan qiyoslaydi. **S. Alam Xundmiri** o'zining *"Iqbol she'riy falsafasining ayrim jihatlari"* (***Some Aspects of Iqbal's Poetic Philosophy***) asarida bu qiyos shunchaki badiiy o'xshashlik emasligini, balki chuqur ma'naviy mushtaraklikka asoslanganini ta'kidlaydi. Agar Gyote uchun "doimiy intilish" hayot mazmuni bo'lsa, G'olib "natijasiz bo'lsa ham, intilishning o'zidan quvonch topadi"[5].

G'olibning Iqbolga ta'siri shu darajada kuchliki, Iqbol o'zining nemis shoiri Gyotening *"G'arb-Sharq devoni"* (***West-östlicher Divan***) asariga javoban yozilgan *"Sharq xabari"* (پیام مشرق – ***Payam-i-Mashriq***) asarida G'olibni Bayron, Brauning va Rumi singari buyuk shoirlar qatorida tilga oladi. Shuningdek, Iqbol o'zining *"Jovidnoma"* (***Abadiyat kitobi***) asarida G'olibni Mansur Halloj va Qurrat ul-Ayn Tohira bilan birga ma'naviy safarga hamroh qiladi.

Muhammad Iqbolning 1924-yilda chop etilgan ilk she'riy to'plami "Karvon qo'ng'irog'i" (***Bang-i-Dara***) muqaddimasida esa Iqbolning yaqin do'sti Sir Abd al-Qodir ikki shoir o'rtasidagi aloqadorlikni alohida ta'kidlaydi. U shunday deydi:

"Hech kim kutmagandi, biroq G'olibdan so'ng Hindistonda yana bir shoir paydo bo'lib, Urdu she'riyatiga yangi ruh baxsh etdi. U G'olibning betakror tasavvurini va o'ziga xos badiiy obrazlarini qaytadan jonlantirdi va shu orqali Urdu adabiyotining yuksalishiga sabab bo'ldi. Urdu esa Iqbol darajasidagi shoirni qo'lga kiritganidan omadli bo'ldi. Uning badiiy go'zalligi butun Hindiston bo'ylab urduzabonlarni hayratda qoldirdi, shuhrati esa Eron, Kichik Osiyo va hatto Yevropaga tarqaldi. G'olib va Iqbol ko'plab umumiy xususiyatlarga ega. Agar men ruhning qayta tug'ilishiga ishongan bo'lganimda, shunday derdim: Mirzo Asadullohxon G'olibning Urdu va fors she'riyatiga bo'lgan cheksiz muhabbati uning ruhini hatto abadiyatda ham tinch

qo'ymadi. U yana dunyoga qaytib, she'riyatga xizmat qilish uchun Panjobning Sialkot shahrida qayta tug'ildi va Muhammad Iqbol nomi bilan tanildi" [2].

G'olib o'zini hech qachon mutaassib yoki qat'iy diniy e'tiqod egasi sifatida ko'rsatmagan, u erkin tafakkur sohibi edi. Uning tasavvurida musulmonlikni anglatadigan ikki asosiy fazilatning o'zi najot topishi uchun yetarli bo'lgan. Altaf Husayn Halining qayd etishicha, G'olib ibodat va diniy amallarning ko'pligidan faqat ikki narsani mezon sifatida qabul qilgan: Muhammad (s.a.v.) va u zotning oilasiga bo'lgan samimiy muhabbat, hamda Xudoning yagona va butun mavjudotda mujassam ekaniga qat'iy ishonch. G'olibning nazarida, aynan shu ikki jihat uning najoti uchun kifoya edi.

Iqbol, G'olibdan farqli ravishda, o'zini sof islomiy qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida ko'rsatadi. U islomni faqatgina tavhid va risolat tushunchalari bilan chegaralab qo'ymaydi, balki uni inson hayotining ma'naviy, ijtimoiy va falsafiy qirralarini qamrab oluvchi mukammal ta'limot sifatida talqin qiladi. Qur'oni karim Iqbol ijodining eng muhim ilhom manbai bo'lib, uning she'riyati va nasriy asarlari, xususan "Islomda diniy tafakkurni qayta qurish" nomli mashhur asari bevosita Qur'on ta'limotlari asosida shakllangan. Bu asarlar Iqbolning nafaqat adabiy, balki falsafiy qarashlari hamda ma'naviy izlanishlarini yuksak darajada namoyon etadi.

G'olib esa, aksincha, ijodning markazida she'riyatning ilhom bag'ishlovchi va ruhiy quvvat beruvchi kuchini ko'radi. U she'rni inson ruhiyatini uyg'otuvchi, tafakkurni kengaytiruvchi va qalbni ilhomlantiruvchi kuch sifatida talqin etadi.

G'olib she'riyatni "qofiyalarni uyg'unlashtirish emas, balki ma'no yaratish san'ati" sifatida ta'riflaydi. Uning ma'no yaratish salohiyatiga tenglasha oladigan shoir yo'q, deya e'tirof etiladi. Altaf Husayn Hali o'zining **"Yodgor-i G'olib"** asarida shoir ijodining ikki asosiy xususiyatini ko'rsatadi: **turfaqiy-i xayol** – tafakkur betakrorligi va **jiddat-u nudrat-i mazaamin** – mavzularning yangiligi va o'ziga xosligi. Bu fazilatlar boshqa Sabk-i Hind shoirlariga ham xos bo'lsa-da, G'olib ularni butunlay yangi uslubda va o'ziga xos ohangda talqin etadi.

Nazariy mulohazalarga ko'ra, G'olibning she'rlari yozilganidan so'ng ma'no va mazmun jihatidan barcha yo'nalishlarga yoyilib ketadi. Shu bois uni chegaralash yoki muayyan qolip ichida saqlashning imkoni yo'q. Shoir o'zining fors tilida yozilgan **"Panj Ahang"** (1988) asari muqaddimasida shoirlik va she'riyatning mohiyatiga oid fikrlarini davom ettirib, she'rning tabiati qanday bo'lishi lozimligini aniqlab beradi. Uning ta'kidlashicha:

"She'r bokiralik kabi sof va beg'ubor bo'lishi, ruhiy jihatdan erib inson qalbiga singib ketishi, mohiyat e'tibori bilan esa mutlaqo yangilik yaratishi shart. Unda iztirobning sho'rliigi va mehribonlikning shirinligi uyg'unlashmog'i, ko'z yoshning dardini ham, qo'shiqning quvonchini ham o'zida mujassam etmog'i kerak. She'r ulug'likning hikmatini, go'zallikning nafisligini aks ettirib, inson qalbida hayrat uyg'otmog'i, go'zallik haqidagi xabarni yetkazmog'i va hayot sirlarining pardasini ochmog'i lozim."

Narangning ta'kidlashicha, "G'olibning hayoti va poetik qarashlari insoniyatning ozodlikka bo'lgan izchil intilishining haqqoniy ifodasidir". G'olib hech bir ma'lum mafkura yoki falsafiy maktabga ergashmagan. Uning badiiy-falsafiy qarashlari an'anaviy qoliplarni ortda qoldirib, yangi ma'no ufqlarini ochadi. Shu bois u o'zini "hali mavjud bo'lmagan bog'ning bulbuliman" deya ta'riflagan. Bu tashbeh G'olibning ijodiy dunyoqarashida erkinlik, yangilanish va kelajak sari intilish ruhini ifodalaydi.

G'olibning zamondoshi bo'lgan shoir O'g'a Jon Aesh u haqida quyidagi so'zlarni aytgan deb e'tirof etiladi:

"Mirning she'rlarini tushunish mumkin, Mirzo (Sauda) ijodidagi mazmun ham tushunarli, Ammo G'olibning baytlari... ularni faqat shoirning o'zi yoki Xudo to'liq anglashi mumkin."

Agha Jan Aesh G'olib haqida fikr bildirar ekan, ko'plar singari uning she'riyatini to'liq anglash mushkul ekanini ochiq tan oladi. Darhaqiqat, G'olib barcha urf-odat va dogmalarga qarshi chiqqani bois zamonasidan bir necha qadam ilgarilab ketgan ijodkor sifatida ko'rinadi. U she'riyatning sintaksisi va uslubini tanlashda qadimiy, qotib qolgan fikriy qoliplarga ergashmadi, balki ulardan chetlashib, mavjud an'anaviy yo'singa qarshi turdi.

Hali bu haqda qat'iy fikr bildirar ekan, shunday deydi: *"Mirzo G'olibning nozik va nafis baytlarini baholash uchun biz yangi bir mezon ishlab chiqishimizga to'g'ri keladi. Umid qilamanki, yaxshi did va sog'lom hukm egalari bu mezonni qabul qiladilar"*.

Hali o'z izlanishlarida qayta-qayta G'olibning fikrlashdagi betakrorligi va mavzulardagi yangiligi, o'ziga xos intellektual jasoratini alohida ta'kidlaydi. G'olib esa she'riyat mohiyatini sharhlar ekan, "Panj Ahang" asarida shoirning talqinchi va ifodachi sifatidagi o'rnini quyidagicha ifodalaydi:

She'riyat – ya'ni ohangdor nutq – har bir inson qalbida o'ziga xos o'rin egallaydi, har bir nigoh esa uni o'z rangida ko'radi. Shoirilar esa, torni chertgan har bir lahzasida yangi bir ohang yaratadilar; ular qo'llagan har bir cholg'u asbobi o'ziga xos kuy va ohangni jaranglatadi.

Bu tasvir G'olib nazarida she'riyatning yagona va qat'iy shaklga ega emasligini, balki u inson qalbi va idrokining turfa talqinlari orqali o'zining cheksiz ma'nolarini namoyon etishini ko'rsatadi. Demakki, she'riyat – umumiy me'yorlardan ko'ra individual idrok va estetik hissiyot mahsuli sifatida talqin qilinadi.

Iqbolning nazarida, she'riyat inson hayotining maqsadlariga erishishda muhim vosita bo'lishi kerak. Shu bilan birga, u she'riyatni ruhiy zavq va estetik huzur manbai sifatida ham qadrlaydi. Iqbol she'riyatga yangicha mazmun bag'ishlab, shoirni faqatgina ko'ngilochar san'atkor emas, balki insoniyatni befarqlik uyqusidan uyg'otuvchi, faoliyat va ma'naviy o'sishga da'vat etuvchi kuch sifatida talqin etadi.

Uningcha, shoir jamiyatdagi loqaydlikni yengib o'tishga undovchi ilhom manbai bo'lishi lozim. Iqbol Shelley singari shoirni "bashorat karnayi" deb ataydi va shunday deydi:

"شاعری جزو است از پیغمبری" – "She'riyat – payg'ambarlikning bir bo'lagidir."

Bu fikr orqali u shoirni faqat his-tuyg'u ifodalovchi emas, balki kelajakni oldindan ko'ra biluvchi va xalqni ma'naviy jihatdan yo'naltiruvchi shaxs sifatida ko'rsatadi.

Iqbolning bu qarashlari uning ikki qirrali mohiyatini – shoir va faylasuf sifatidagi o'ziga xosligini – yaqqol namoyon etadi. U she'riyatni o'z falsafiy g'oyalarini ifodalash, insonni fikrlashga, izlanishga va ma'naviy uyg'onishga chorlaydigan vosita sifatida qo'llagan.

Iqbolning ijodiy yo'li dastlab an'anaviy she'riyat asosida shakllanadi. Uning ilk asarlarida muhabbat mavzusi, tabiat manzaralari va milliy ruh ifodasi ustuvor o'rin egallagan. Biroq vaqt o'tishi bilan u she'rni shunchaki estetik zavq manbai emas, balki jamiyat va insoniyat hayotini yuksaltirishga xizmat qiluvchi ma'naviy vosita sifatida anglay boshladi.

Shoirning ilhom manbai musulmon ummati taqdiri va butun insoniyat kelajagi bilan bog'liq bo'lib, u o'z she'rlari orqali ruhiy uyg'onish, erkinlik va taraqqiyot g'oyalarini ilgari suradi. Shu jihatdan, Iqbolning she'ri nafaqat ma'noga, balki aniq ijtimoiy va falsafiy xabarga ega bo'ladi.

Iqbolning fikricha, san’at “san’at uchun” emas, balki hayot uchun xizmat qilishi kerak. U o’z ilhomini Qur’oni Karim va Payg’ambar Muhammad (s.a.v.)ning ta’limotlaridan oladi. “Payg’ambar (s.a.v.)ning adabiy qarashlari” nomli maqolasida Iqbol VI asr arab shoiri Imraul Qays haqida Payg’ambarimizning so’zlarini keltiradi: *“Shoirlarning eng yaxshisi – ularni do’zaxga yetaklovchi”*.

Iqbol ushbu hadisni mezon sifatida olib, san’at mohiyatini quyidagicha tushuntiradi:

“Inson faoliyatining oliy maqsadi – Hayotdir: qudratli, ulug’vor va jo’shqin hayot. Har qanday san’at ushbu oliy maqsadga bo’ysunishi lozim. Har bir narsaning qadri uning hayotga quvvat, ma’no va iroda bag’ishlash salohiyatiga qarab baholanadi. Eng yuksak san’at – odamning uyquda qolgan iroda kuchini uyg’otib, uni hayot sinovlariga mardona yuzlashga undaydigan san’atdir. Agar san’at loqaydlik, uyqu yoki atrofdagi haqiqatdan yuz o’girishga sabab bo’lsa, bu yemirilish va halokat alomatidir. Shuning uchun san’atda “afyun” bo’lishi mumkin emas. “San’at uchun san’at” degan aqida – aslida tanazzul mafkurasi bo’lib, insonni hayotiy kuch va qudratdan mahrum etadi.”

Iqbol ham, G’olib singari, o’zini zamonasidan ko’ra kelajak avlod uchun ijod qiluvchi shoir sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, shoirning asosiy vazifasi – o’z davrining qisqa muddatli didi va kayfiyatlariga xizmat qilish emas, balki insoniyatning kelajak ma’naviy uyg’onishi uchun ovoz bo’lishdir. Shu sababli u shunday deydi:

“Men bugunning e’tiboriga muhtoj emasman, Men kelajakning shoiri va ovoziman. Mening zamonam mening ma’nolarimni anglamaydi, Chunki mening “Yusufim” bozorda sotiladigan emas.”

Hazrat Ali (r.a.) va Karbalo shahidlari (Shohada-e-Karbala)ga bo’lgan chuqur hurmat va ehtirom Mirzo G’olib va Muhammad Iqbol ijodida mushtarak bo’lgan muhim ma’naviy jihatlardan biridir. Har ikkala shoir ham bu mavzuga bag’ishlab yozgan she’rlarida Hazrat Alining ulug’ siymosini, shijoat va adolat timsoli sifatidagi maqomini, shuningdek, Karbalo fojeasi orqali ifodalangan sabr va fidoyilik ruhini ulug’laydilar.

Taniqli adabiyotshunos Hali qayd etishicha, G’olib e’tiqod jihatidan Shia qarashlariga moyil bo’lgan, Hazrat Alini ilohiy haqiqatga eng yaqin zot sifatida tan olgan. Biroq, Hali ta’biri bilan aytganda, G’olibning asl “dini” hech kimga nafrat qilmaslik, insonparvarlik va bag’rikenglik edi. Manbalarda keltirilishicha, saroy ahli G’olibning Shia yoki, hech bo’lmaganda, *tafzili* – ya’ni, o’zini Shia deb atamasa-da, Hazrat Alining fazilat va ustunligini e’tirof etuvchi kishi – ekanligini yaxshi bilgan (Russell, s. 100).

G’olib o’zining Hazrat Aliga bo’lgan samimiy muhabbatini va ichki ehtiromini bir necha misralar orqali ifoda etgan. Bu satrlar uning diniy bag’rikengligi, ruhiy teranligi va insoniy mehrga asoslangan e’tiqodini yaqqol namoyon etadi. G’olib uchun muhabbat – bu e’tiqodning yuksak shakli, inson ruhining eng sof ifodasidir.

“Agar men may ichganim sababli jannatga kira olmasam ham, shunchaki bir orzum bor – o’limdan keyin ham bir foydam tegsa edi. Ey Parvardigor, agar mumkin bo’lsa, meni do’zaxning o’tini qil, toki Hazrat Alining (a.s) har bir dushmanining yuragini shu olov bilan yondira olay.”

Xuddi shuningdek, Iqbol ham Karbalo voqeasidan chuqur ma’naviy ilhom olgan. Uning nazarida, Karbalo – bu faqat tarixiy yoki mazhabiy hodisa emas, balki butun insoniyat uchun haqiqat, adolat va ruhiy uyg’onishning abadiy timsolidir. Iqbol Imom Husayn (a.s.) siymosida insonning haqiqat va ilohiy muhabbat yo’lida fidoyilik bilan kurashish fazilatini ko’radi.

Shoir insoniyatni Imom Husayn (a.s.)ning ibratli hayotidan saboq olishga, ya'ni haqiqatni himoya qilish, adolatni tiklash va zulmga qarshi qat'iyat bilan turishga da'vat etadi.

U **“Bal-e Jibril”** asarida shunday yozadi:

“Imom Husayn (a.s.)ning maqomi – abadiy haqiqatdir, Kufa va Shom ahli yo'llarini o'zgartirsa ham, bu haqiqat o'zgarmas.”

Iqbolning ushbu mulohazasida Imom Husayn (a.s.) ilohiy haqiqat va ma'naviy muhabbatning boqiy timsoli sifatida talqin etiladi. Uning ulug' shahidligi insoniyatni adolat yo'lida sobitlikka, zulm va adolatsizlikka qarshi kurashishda qat'iyat va jasorat bilan harakat qilishga da'vat etuvchi abadiy ma'naviy manba sifatida namoyon bo'ladi.

Imom Husayn (a.s.) o'zining shonli shahidligi orqali ilohiy haqiqat va abadiy adolatning ramziga aylangan. Shom va Kufa hukmdorlari esa, tarix davomida o'z manfaatlari yo'lida hiyla, aldov va siyosiy nayranglarga berilib, turli shakllarda o'z qiyofalarini o'zgartirib kelganlar. Iqbol o'zining boshqa she'riy asarlarida ham Imom Husayn (a.s.) va uning sadoqatli safdoshlarini chuqur hurmat va ehtirom bilan ulug'laydi.

Har ikkala shoir ham asarlarida g'am va iztirob mavzusini yoritgan, biroq G'olib she'riyatida chuqur tushkunlik hukm sursa, Iqbol ijodida g'am bilan bir qatorda shikoyat va umid ohangi seziladi.

G'olib o'z asarlarida bu fikrni asoslab, fors tili va notiqlik san'ati unga tabiatan ato etilgan iste'dod ekanini ta'kidlaydi. Uning she'rlari sof klassik fors tilida yozilgan bo'lib, Iqbolning xalq ohangiga yaqin fors tilidan farq qiladi. Xuddi shuningdek, Iqbol ham o'zidan avvalgi adabiy an'anaviy yo'nalishlarga to'liq ergashmagan. Bu davr uzoq davom etmagan, chunki u dastlab hind-fors uslubiga (Sabk-e Hindī) amal qilgan bo'lsa-da, tez orada uning chegaralarini yengib o'tgan. **“Asrori Xudiy” (“Asrar-i-Khudi”)** asarida esa Iqbol fors tilini afzal bilganini va o'z ijodining katta qismini aynan shu tilda yaratganini ochiq ifoda etib, quyidagi mazmundagi fikrni keltiradi:

“Men Hindiston farzandiman – fors tili mening ona tilim emas. Men hali to'linmagan oyga o'xshayman – iste'dodim to'liq kamolga yetmagan. Garchi hind tili qand kabi shirin bo'lsa ham, fors tili ifoda va uslub jihatidan undan-da shirindir. Chunki mening fikrlarim nihoyatda yuksak, ularni ifoda etishga faqat fors tili munosibdir.”

Iqbol Hindistonda ulkan shuhrat qozongan urdu shoiri sifatida tanilgan bo'lsa-da, uning xalqaro miqyosdagi e'tirofi asosan forsiy ijodi orqali, ayniqsa, Eron, Turkiya va Rossiya adabiy doiralarida qaror topgan. Xuddi G'olib singari, Iqbol ham o'z she'riyatida erkinlik, mustaqil fikrlash va shaxsiy kamolot g'oyalarini ilgari surgan. G'olib ijodiga xos bo'lgan isyonkorlik, inson sha'niga ehtirom, ruhiy ozodlik va hayotdan ma'naviy zavq olish kabi xususiyatlar Iqbol she'rlarida ham o'z aksini topadi.

Ikkala shoir ijodi uchun achinarli jihat shundaki, ularning forsiy tildagi she'rlari fors tili asosiy til sifatida qo'llaniladigan Eron va boshqa mamlakatlarda yetarli e'tirof va e'tibor topmadi. Bu esa, aslida, ularning forsiy adabiyotga qo'shgan badiiy va falsafiy hissasi hali to'liq qadrlanmaganini anglatadi.

G'olib va Iqbol ijodidagi muhim o'xshashliklardan biri – ularning do'stlariga yozgan maktublarida o'zining eng chuqur fikr va tuyg'ularini ifoda etganidadir. G'olibdan bizgacha yetib kelgan ko'plab maktublar uning nozik hazil-mutoyibasi, o'ziga xos kinoyaviy ohangi va hayotni teran idrok etish qobiliyatini yorqin aks ettiradi. U bu maktublarda quvonch va iztiroblarini, dard va orzularini go'yo suhbat tarzida, samimiy ruhda bayon etgan. Shu bois,

G'olibning maktublari nafaqat adabiy, balki shaxsiy va falsafiy manba sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Xuddi shuningdek, Iqbolning Atiya Fayziy va Emma Vegnast singari do'stlariga yozgan maktublari ham uning ichki olamini chuqur anglash imkonini beradi. Ushbu maktublarda u o'zining majburan tuzilgan va muvaffaqiyatsiz yakun topgan nikohi, shuningdek, shaxsiy kechinmalari haqida samimiy fikrlarini bildiradi. Iqbolning Muhammad Ali Jinnax bilan yozishmalari ham diqqatga sazovor bo'lib, tadqiqotchilar bu muloqotlarda ilgari surilgan siyosiy va falsafiy g'oyalar keyinchalik Pokiston davlatining shakllanishida muhim o'rin tutganini ta'kidlashadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, Iqbol she'riyat yaratishda ma'lum nazariy qarashlar va oldindan shakllangan badiiy mezonlarga tayangan bo'lsa, G'olib ijodda hech qanday qat'iy qoidalarga bog'lanmagan, o'z fikr va tuyg'ularini erkin ifoda etgan. Iqbolning she'riyati, ayniqsa uning keyingi davr asarlari, aniq maqsad va g'oyaviy yo'nalishga ega bo'lishiga qaramay, hayot mazmunining chuqur falsafiy talqini sifatida e'tirof etiladi.

G'olib o'tkir hazil-mutoyibaga ega, turli tabaqalardan bo'lgan do'stlari bilan keng muloqotda yashagan inson edi. Iqbol esa tabiatan sokin, mulohazali va yaqin do'stlar doirasi tor shaxs bo'lgan. Iqbol o'z ichki kechinmalarini ko'pchilikdan pinhon tutgan bo'lsa, G'olibning sirli tabiatida ham bir ma'naviy chuqurlik seziladi.

G'olib she'riyatida inson hayotining umumiy, har kimni o'ylantiradigan masalalari ifodalangan bo'lsa, Iqbolning asarlari ko'proq aniq falsafiy va ruhiy muammolarni yoritadi. Shu bois, G'olibning fikrlari insoniyatga xos universal ma'noga ega bo'lsa, Iqbolning she'riyati ko'proq ziyolilar va tafakkur ahli uchun mo'ljallangandek tuyuladi.

Har ikkala shoirning umrining so'nggi yillari sog'liq bilan bog'liq og'ir sinovlar bilan kechgan. G'olib ko'rish qobiliyatini yo'qotib, kuchli og'riqlar ichida yashagan. Iqbol esa bundan ham og'ir dardlarga chalingan va nihoyat shular sabab vafot etgan.

G'olib hayotining so'nggi kunlarida hushini tez-tez yo'qotar, o'limidan oz vaqt avval esa Alauddin ismli do'stiga maktub yozdirib, unda shunday degan edi:

"Men haqimda bilmoqchimisiz? Bir-ikki kundan keyin qo'shnilarimdan so'raysiz."

U o'limi arafasida "La ilaha illalloh" – "Allohdan o'zga iloh yo'q" kalimasini tinmay takrorlagan.

Xuddi shuningdek, Iqbol ham vafotidan bir necha kun avval ukasiga fors tilidagi quyidagi satrlarni o'qib bergan bo'lib, bu satrlar uning hayot, ruh va ilohiy haqiqat haqidagi chuqur mushohadasini ifodalab, quyidagi mazmundagi misralarni keltiradi:

*"Men senga haqiqiy mo'min — iymonli insonning belgisini aytay:
unga o'lim kelsa ham, lablarida tabassum jilolanadi."*

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Iqbal, M. Stray Reflections: The Private Notebook of Muhammad Iqbal. – Lahore: Sheikh Muhammad Ashraf, 1961. – 161 p.
2. Iqbal, M. "Bang-i-Dara" (بانگ درا – The Call of the Marching Bell). – Lahore: Sheikh Muhammad Ashraf, 1924. – 340 p.
3. Khurram Ali Shafique. Iqbal: An Illustrated Biography. – Lahore: Iqbal Academy Pakistan, 2006. – 214 p.
4. Iqbal, M. Zabur-e-Ajam (زبور عجم). – Lahore: Iqbal Academy Pakistan, 2014. – 148 p.

5. Khundmiri, S.Alam. Some Aspects of Iqbal's Poetic Philosophy. – Srinagar: Iqbal Institution on behalf of the University of Kashmir, 1980. – 74 p.
6. Kumar, I. Ghalib and Iqbal. – Lahore: Panjab University, 1988. – 124 p.
7. Muhammad, S. Ghalib: Innovative Poet of Urdu and Persian. – Karachi: Oxford University Press, 2011. – 228 p.
8. Pritchett, F. W. Nets of Awareness: Urdu Poetry and its Critics. – Berkeley: University of California Press, 1991. – 267 p.
9. Russell, R., Islam, K. A. Ghalib: Life and Letters. – New Delhi: Oxford University Press, 1994. – 352 p.
10. Anisur Rahman. The Essential Ghalib. - Uttar Pradesh: HarperCollins India, 2024. – 448 p.
11. Hali, A. H. Yaadgar-e-Ghalib. – Lahore: Sang-e-Meel Publications, 1897. – 208 p.
12. Narang., G.,Ch. Ghalib: Innovative Meanings and the Ingenious Mind. –New Delhi: Oxford University Press, 2017. – 464 p.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).